

SPIS RZECZY

Przedmowa — napisała Irena Bajerowa	11
---	----

CZEŚĆ I. DOBA STAROPOLSKA

(Od czasów najdawniejszych do początków XVI wieku)

I. EPOKA PRZEDPIŚMIENNA

(Do około połowy XII w.)

§ 1. Język polski wśród języków indoeuropejskich	15
§ 2. Wspólnota językowa bałtosłowiańska i język prasłowiański	16
§ 3. Rozkład wspólnoty prasłowiańskiej na językowe zespoły: zachodni, wschodni i południowy	17
§ 4. Dialektyczna grupa lechicka	18
§ 5. Proces plemiennego, terytorialnego i politycznego scalania się i powstanie państwa polskiego	19
§ 6. Znaczenie organizacji państwowej dla rozwoju języka polskiego	20
§ 7. Rola chrystianizacji w dziejach języka polskiego	21
§ 8. Polityczne tendencje odśrodkowe a rozwój języka	22
§ 9. Zasady charakterystyki polszczyzny przedpiśmiennej	22
§ 10. Główne tendencje rozwojowe w systemie fonologicznym języka polskiego epoki przedpiśmiennej	23
§ 11. Główne tendencje rozwojowe w systemie fleksyjnym języka polskiego epoki przedpiśmiennej	24
§ 12. Słowotwórstwo i składnia	26
§ 13. Charakterystyka słownictwa polszczyzny przedpiśmiennej	27
§ 14. Najstarsze zapożyczenia	27
§ 15. Najstarsza warstwa zapożyczonej terminologii chrześcijańskiej	28

II. EPOKA PIŚMIENNA

§ 16. Podział na doby	31
Doba staropolska (od około połowy XII w. do przełomowych dziesięcioleci XV i XVI w.)	31
§ 17. Początki odrębności polszczyzny jako języka narodowościowego	31
§ 18. Wstępna faza rozwoju polskiego języka ogólnego i literackiego	33
§ 19. Zagadnienie pochodzenia języka ogólnego i jego odmiany literackiej w świetle badań językoznawczych	35

1. Brak mazurzenia	35
2. Samogłoski nosowe	45
3. Przejście wygłosowego -ch w -k	50
4. Wymiana chw = f	52
5. Grupy <i>śrz</i> , <i>źrz</i> albo <i>śr</i> , <i>źr</i>	53
6. Oboczność 'ew 'ow	53
7. Formy typu <i>kupc</i> , <i>work</i>	54
8. Oboczność <i>ra-</i> <i>re-</i> , <i>ja-</i> <i>je-</i>	55
9. Pisownia typu <i>twardy</i> , <i>świat</i>	56
10. Przejście <i>s(e)</i> w <i>z(e)</i>	56
11. Przejście <i>rż</i> w <i>ż</i>	57
12. Oboczność <i>bać się</i> <i>bojać się</i>	57
13. Formacje słowotwórcze: a) -sk -sko; b) -in -ino; c) -isty -ity; d) <i>na-</i> <i>naj-</i>	58
14. Formy czasu przeszłego typu <i>robilech</i>	58
15. Formy oboczne zaimkowe <i>mie cie sie</i> <i>mię cię się</i>	59
16. Końcówka miejscownika -och	61
17. Końcówka -wa	61
18. Wybrane zjawiska słownictwa: <i>eże</i> <i>iże</i> ; <i>dzierżeć</i> <i>trzymać</i> ; <i>wuj</i> ; <i>południe</i> ; <i>sied(e)m</i>	61
§ 20. Zagadnienie pochodzenia i początkowego rozwoju języka ogólnego i jego odmiany literackiej na tle ówczesnego życia w Polsce	63
§ 21. Wnioski historycznojęzykowe o pochodzeniu i początkowym rozwoju języka ogólnego i jego odmiany literackiej	77
§ 22. Staropolskie początki ortografii	91
§ 23. Zasady charakterystyki języka doby staropolskiej	99
§ 24. Charakterystyka staropolskiego systemu fonologicznego	100
1. System wokaliczny	100
a) Przekształcanie się różnicy iloczasu w różnicę barwy	100
b) Rozwój samogłosek nosowych	101
c) Rozwój akcentu	102
d) Zmiany grup <i>ir yr w er</i>	103
e) Mieszanie grup <i>iN yN eN</i>	103
f) Zmiana grup <i>ky gy na ki gi</i>	103
g) Zmiana 'ew w 'ow	103
h) Wyrównanie formacji zawierających pierwotnie jery	104
2. System konsonantyczny	104
a) Przejście <i>d' t' w ż é</i>	105
b) Przejście <i>z' s' w ż ś</i>	105
c) Przejście <i>r' w r^z</i>	105
d) Proces ubezdźwięcznienia wstecznego	106
e) Proces upraszczania się grup spółgłoskowych	106
§ 25. Charakterystyka staropolskiego systemu fleksyjnego	106
1. Kształtowanie się nowych typów odmiany rzeczownikowej, czemu towarzyszy chwiejność niektórych form przypadkowych	106
2. Zanikające formy odmiany rzeczownikowej	108
3. Tradycyjna postać niektórych form odmiany rzeczownikowej, które później wyjdą z użycia	108
4. Zanikające formy niezłożonej odmiany przymiotnikowej	109
5. Nowe tendencje w odmianie złożonej przymiotnikowej	109
6. Archaiczne rysy odmiany zaimków	110
7. Nowe tendencje w odmianie zaimków	110
8. Archaiczny charakter odmiany liczebnika	111
9. Zanik archaicznych form czasownikowych	112
10. Przekształcanie się starych form czasownikowych w nowe	113
11. Przesunięcia czasowników z jednego typu koniugacyjnego do innego	114
12. Formy liczby podwójnej	114

§ 26. Charakterystyka staropolskiego systemu słowotwórczego	115
§ 27. Charakterystyka staropolskiego systemu składniowego	120
§ 28. Charakterystyka zasobów leksykalnych doby staropolskiej	124
§ 29. Funkcjonalna sprawność staropolszczyzny	140
Przypisy	172

CZĘŚĆ II. DOBA ŚREDNIOPOLSKA

(Od początków XVI wieku do ósmego dziesięciolecia XVIII wieku)

§ 1. Granice doby średniopolskiej	215
§ 2. Czynniki sprawcze rozwoju języka doby średniopolskiej	216
§ 3. Społeczno-polityczne podłoże rozwoju języka doby średniopolskiej	217
§ 4. Kościelno-wyznaniowy współczynnik rozwoju języka doby średniopolskiej	222
§ 5. Kulturalno-oświatowe tło rozwoju języka doby średniopolskiej	237
§ 6. Rola książki w rozwoju języka doby średniopolskiej	251
§ 7. Stanowisko mowy ojczystej w życiu publicznym i prywatnym Polaków doby średniopolskiej	261
§ 8. Zasady charakterystyki języka doby średniopolskiej	285
§ 9. Charakterystyka średniopolskiego systemu fonologicznego	285
1. System wokaliczny	285
a) Zanik ustnych samogłosek pochylonych <i>ě ā ō</i>	285
b) Samogłoskowe fonemy <i>ę ǫ</i>	290
c) Rozwój akcentu	292
d) Rozwój staropolskich grup <i>ir irz yr yrz</i>	293
e) Rozwój staropolskich grup <i>il yl il yl</i>	293
f) Zmiana barwy samogłosek ustnych pod wpływem następujących po nich spółgłosek <i>m n n̄</i>	294
2. System konsonantyczny	294
a) Odmiękczenie spółgłosek <i>z c ž š č ʒ ʃ</i>	294
b) Odmiękczenie <i>b' p' w' f'</i> w wygłosie	295
c) Tzw. „wałczone” <i>ł</i>	296
d) Regionalne uchybienia ortofoniczne	296
§ 10. Charakterystyka średniopolskiego systemu fleksyjnego	296
1. Powolne ustalanie się nowych wzorów odmiany rzeczownika	296
2. Nie zakończone w dobie średniopolskiej procesy rozwojowe w deklinacji rzeczowników	300
3. Przemiany rozwojowe w odmianie przymiotnikowo-zaimkowej	301
4. Przemiany rozwojowe w odmianie liczebników	302
5. Przemiany rozwojowe w odmianie czasownika	303
6. Ostateczny zanik form liczby podwójnej	304
§ 11. Charakterystyka średniopolskiego systemu słowotwórczego	304
§ 12. Charakterystyka średniopolskiego systemu składniowego	309
§ 13. Charakterystyka zasobów leksykalnych doby średniopolskiej	317
1. Słownictwo różnych zakresów	318
2. Rozwój synonimiki	324
3. Tzw. życie wyrazów	326
a) Wyrazy zapomniane	326
b) Neologizmy	328
c) Zmiany znaczenia	330
d) Zmiany barwy uczuciowej	333
e) Wyrażenia gminne	335
4. Wpływy obcych języków	335
a) Wpływy czeskie	337
b) Wpływy łacińskie	339
c) Wpływy niemieckie	342

d) Wpływy włoskie	344
e) Wpływy francuskie	346
f) Wpływy ruskie	347
g) Wpływy tureckie	348
h) Wpływy węgierskie	349
5. Wpływy polszczyzny na inne języki	350
6. Słowniki	352
§ 14. Grafika i ortografia doby średniopolskiej	357
§ 15. Funkcjonalna sprawność języka doby średniopolskiej	370
1. Kształtowanie się języka literackiego	370
2. Dialektyczne podstawy języka literackiego	371
3. Sądy współczesnych o języku doby średniopolskiej	373
4. Uwagi o słownictwie	376
5. O trudnościach tłumaczenia	380
6. Wzrost wrażliwości językowej	382
7. Wpływ narodowego piśmiennictwa po łacinie	384
8. Dążności modernizacyjne w języku XVI wieku	386
9. Polemika gramatyczno-stylistyczna Sandeckiego z Murzynowskim i Seklucjanem	388
10. Zdątność i wystarczalność wyrazu	389
11. Stosowność wyrazu	392
12. Rodzimość wyrazu	397
13. Makaronizowanie	402
14. Gramatyczna poprawność fleksyjna	409
15. Poprawność ortofoniczna	410
16. Podręczniki gramatyczne	411
17. Zainteresowania językoznawcze i etymologiczne	415
18. Dbłość o stylistyczno-gramatyczną doskonałość zdania	419
19. Chwiejność użycia wskaźników zespolenia, przytoczeń, imiesłowowego równoważnika zdania i form strony biernej	420
20. Wahania w budowie związków syntaktycznych	423
21. Szyk części zdania i zdań składowych	423
22. Dwa nurty rozwojowe operacji zdaniotwórczej	425
23. Zasadnicza linia rozwoju składniowo-stylistycznej sprawności języka doby średniopolskiej	426
24. Użycie języka literackiego w różnych rodzajach piśmiennictwa	429
Przypisy	435

CZĘŚĆ III. DOBA NOWOPOLSKA

(Od ósmego dziesięciolecia XVIII wieku do r. 1939)

§ 1. Granice doby nowopolskiej	495
§ 2. Społeczno-polityczne i kulturalno-oświatowe podłoże rozwoju języka doby nowopolskiej	496
1. Okres stanisławowski	496
2. Okres 1795-1815	507
3. Okres 1815-1831	513
4. Okres 1831-1918	517
5. Okres 1918-1939	525
§ 3. Piśmiennictwo jako współczynnik sprawczy rozwoju języka doby nowopolskiej	527
§ 4. Stosunek do mowy ojczystej w dobie nowopolskiej	569
1. Czasy stanisławowskie	569
2. Od przełomu wieku XVIII i XIX do lat trzydziestych XIX stulecia	580

3. Od czterdziestych do siedemdziesiątych lat XIX wieku	590
4. Od lat osiemdziesiątych XIX wieku do r. 1914	595
5. W Polsce międzywojennej	598
§ 5. Zasady charakterystyki języka doby nowopolskiej	601
§ 6. Charakterystyka nowopolskiego systemu fonologicznego i gramatycznego	601
1. System fonologiczny	602
a) Zanik samogłosek pochylonych <i>á ó ě</i>	602
b) Redukcja grupy <i>-ija, -yja</i> w wyrazach zapożyczonych	605
c) Stwardnienie wygłosowych <i>p b' f' ú m</i>	607
d) Wynik rozwoju pierwotnych grup <i>*sř *zř</i>	608
e) Chwiejna wymowa niektórych spółgłosek	608
f) Akcent	609
2. System fleksyjny	609
a) Deklinacja rzeczowników	609
aa) Dopełniacz l. poj. deklinacji męskiej	609
ab) Celownik l. poj. deklinacji męskiej	610
ac) Mianownik l. mn. deklinacji męskiej	610
ad) Dopełniacz l. mn. deklinacji męskiej	612
ae) Biernik l. mn. deklinacji męskiej	612
af) Dopełniacz l. poj. deklinacji żeńskiej samogłoskowej	613
ag) Biernik l. poj. deklinacji żeńskiej samogłoskowej	613
ah) Mianownik, biernik, wołacz l. mn. deklinacji żeńskiej	614
ai) Dopełniacz l. mn. deklinacji żeńskiej	615
aj) Mianownik, biernik l. poj. deklinacji nijakiej	615
ak) Dopełniacz l. mn. deklinacji nijakiej	616
al) Narzędnik l. mn. deklinacji męskiej i nijakiej	616
b) Deklinacja zaimków i przymiotników	616
ba) Biernik l. poj. rodz. żeńskiego zaimków	616
bb) Narzędnik i miejscownik l. poj. r. męskiego i nijakiego, narzędnik l. mn. zaimków i przymiotników	617
c) Deklinacja liczebników	618
ca) Szerokie zastosowanie końcówki <i>-u</i>	618
cb) Inne osobliwości odmiany liczebnika	619
d) Koniugacja	619
da) Forma 1 os. l. mn. cz. teraźniejszego	619
db) Formy czasu zaprzeczonego	620
dc) Formy czasu przeszłego trybu przypuszczającego	620
dd) Formy czasu przyszłego	620
de) Forma imiesłowu uprzedniego	620
df) Sztuczne formacje koniugacyjne	621
§ 3. System słowotórny	621
§ 4. System składniowy	625
a) Forma orzecznika przy osobowej formie słowa <i>być</i>	625
b) Zanikanie dopełniacza w dopełnieniu przedmiotowym	626
c) Zmiany form deklinacyjnych liczebnika głównego	626
ca) Liczebniki typu <i>dwadzieścia jeden</i>	626
cb) Liczebniki typu <i>dwadzieścia dwa</i>	626
cc) Narzędnik liczebnika na <i>-q</i>	627
d) Ograniczenie wyrażań przymkowych w funkcji składnika	627
e) Konstrukcja biernika z bezokolicznikiem	627
f) Dwojaka postać zdania celowego	627
g) Zmiany w zasobie wskaźników zespolenia	628
h) Zaimek <i>co</i> zamiast <i>który</i>	628
§ 7. Charakterystyka zasobów leksykalnych doby nowopolskiej	629
1. Słownictwo specjalistyczne	629
2. Synonimika	633
3. Tzw. życie wyrazów	634
a) Wyrazy zapomniane	634
b) Neologizmy	635
4. Wpływy obcych języków	639
a) Wpływy łacińskie	643
b) Wpływy francuskie	644
c) Wpływy niemieckie	645

d) Wpływy rosyjskie	648
e) Wpływy ruskie	649
f) Wpływy angielskie	650
5. Wpływy polszczyzny na inne języki	652
6. Słowniki	653
§ 8. Ortografia i ortofonia doby nowopolskiej	661
§ 9. Podręczniki gramatyczne; język polski jako przedmiot badań naukowych	666
Przypisy	681
Bibliografia — sporządziła <i>Maria Karpluk</i>	752
Wykaz skrótów	799
Indeks nazwisk — sporządziła <i>Urszula Krigerówna</i>	803
Spis ilustracji	824
Tablice synchronistyczne — sporządziła <i>Irena Bajerowa</i>	829